

ERDAL KURTTAŞ ile Söyleşi<sup>(\*)</sup>

# Türkiye’de İmar ve Belediyecilik Deneyimi Üzerine Bir Dönemselleştirme Denemesi

**Olgu Çalışkan-** Türkiye’deki imar sistemi ve planlama kurumu, akademi cephesinden eleştirildiğinde planlama pratiğinin içinde yer alan meslektaşların karşı bir eleştiri ile yanıt verdiğini görüyoruz. Buna göre, akademik çevreler uygulama boyutundan uzak bir biçimde, konuya salt idealleştirilmiş yurtdışı pratiklerinin Türkiye bağlamına çok da uymayan bakış açısıyla yaklaşmakta. Bir bakıma haklılar; çünkü her türlü toplumsal sorun alanında olduğu gibi planlanlama konusunda da yıllardır üniversite çevresinden beklenen yeni bir model oluşturma, yeni bir yaklaşım sunma kaygısı, çabası çok da gündeme gelmemiş ve yaşama geçmemiş durumda. Bununla birlikte varılan noktaya baktığımızda, yapıcı bir mesleki tartışma ortamının deneyimlenme şansını başından kaybettiğini; eleştirel bir çerçeveye oturtulmuş yapıcı ve etkileşimli bir mesleki düşün alanının bir türlü oluşturulamadığını görüyoruz.

Bu ikili durum içerisinde sizin konumunuz biraz farklı; 20 yılı aşkın bir süredir meslek pratiği içerisinde yer almış, ama akademiyle de organik bağlarını koparmamış bir kent plancısısınız. Bu noktadan, ülkemizdeki imar sistemine yönelik bir durum değerlendirmesini yapabilir misiniz?

**Erdal Kurttaş-** Öncelikle belki, bugüne işaret etmek üzere, yerel bürokraside geçirmiş olduğum



\* 1984’ten bu yana Çankaya Belediyesi’nde şehir plancısı olarak; 1990-97 yılları arasında Şehir Planlama Bölümü’nden sorumlu İmar Müdür Yardımcılığı görevinde bulunmuş ve 1997-1999 yılları arasında fiilen İmar Müdürlüğü Görevini yapmış, ancak 1999’dan günümüze dek hukuken İmar Müdürü olarak belediye çalışanı olan, fakat fiilen bu görevi yapamadığı için halen ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nde yarı zamanlı öğretim elemanı olan Erdal Kurttaş ile Olgu Çalışkan 17.01.2007 tarihinde görüştü.

Söyleşi fotoğrafları: Murat Yazıcı

...2981  
sayılı yeni  
İmar Affı  
yasası,  
gecekondu  
üzerinde  
daha önce  
denenmiş  
farklı yasal  
düzenle-  
melerin  
gece-  
konduyu  
getirdiği  
noktadan  
ötede bir  
arayış içeri-  
yordu...

PLANLAMA  
2006/4

23 yıl içerisinde, akademik bağlarımın nasıl olup da kopmadığına ilişkin ve bir yandan bürokrasi içerisinde yönetici sıfatıyla görev yaparken, diğer yandan da bir öğrenci heyecanı ile -ben öyle kabul ediyordum,- akademik ortama katkıda bulunmaya çalışmak nasıl oluyor da yan yana oluyor, buna belki açıklık getirmiş olurum.

Ben 1978 girişliyim ODTÜ'ye, 1984 ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Mezunuyum. 30 kişilik bir sınıftan mezun olduk; 31 kişi başlamıştık, 30 kişi mezun olduk. Şimdiki gibi sınıf mevcutları ikiye katlanmamıştı. Dolayısıyla şanslı bir öğrencilik dönemim oldu. O dönem itibarı ile akademisyenlerin, şimdi neredeyse bir kısmı emekliye ayrılmış ya da ayrılmak üzere olan hocalarımızın genç, dinamik, ve etkin olduğu dönemde onların elinden, kaleminden yararlanma olanağı buldum. Dolayısıyla benim için akademik ortamın asıl cazibesi belki de tam o zamanlar oluştu. Yani, onların benim yaşamımdaki rolleri, sadece bana akademik eğitim veren kişiler olmanın ötesinde, kimliğimin oluşmasında da, kişiliğimin oluşmasında da her birinden farklı özel örnekler aldığımı da düşünüyorum. Her biri benim için farklı idol olma niteliklerinden birtakım izler bırakmışlardır. Şimdi aramızda olmayan, maalesef gerek meslek alanımız, gerek üniversite alanı için, gerekse ülkemiz için çok önemli bir kayıp olduğunu düşündüğüm rahmetli Raci Bademli, beni en çok etkileyen hocalarımdan birisiydi. Şu anda halen akademik çatımız altında bulunan Sayın Sevgi Aktüre, Erhan Acar, Sevin Osmay, Baykan Günay, Özcan Altaban ve mutlaka isminin altını çizerek hatırlatmam gereken rahmetli Tuğrul Akçura da, benim hocamdı. Dolayısıyla şu an bu röportajın heyecanı ile belki hatırlayamadığım ancak, kişilikleriyle, kimlikleriyle, mesleki bilgi ve birikimleriyle beni çok etkilemiş hocalarım ile böylesi bir akademik etkileşim içerisinde olduğumu hiç belirtmeliyim, bunun benim üzerimde çok olumlu etkisi olduğunu düşünüyorum. Can kulağımla dinlediğim, öğretilerini kişilikleriyle birlikte algılamaya çalıştığım ve bendeki heyecanı yaratan hocalardır bunlar, öğrenmeye çalıştığım idol insanlardı her birisi.

Sonra ben, belki de beklenmedik bir şekilde kendimi bürokratik yaşamın içinde buldum. Birazdan konularımız arasında geçecek; Türkiye'deki yerel yönetimlerde, ilk kez denenmiş bir model olarak

Metropolitan Kent Yönetimi Yasasının çıktığı dönemde ben henüz mezun olmuştum. Metropolitan kent veya anakent yönetimi denilen model 1984 yılında çıkarılan bir yasayla oluşturulmuştu. O yasaya bağlı olarak 1984 Mart ayında Ankara Büyükşehir Belediyesi Metropolitan Kent Yönetimi kuruldu ve buna bağlı olarak da ilçe belediyeleri kurulmuş oldu. Kurulan bu ilçe belediyelerinden bir tanesi Çankaya Belediyesiydi ve Çankaya Belediyesinin ilk kuruluş kadroları arasında yer aldım ben. Yeni mezun bir şehir plancısı, bir meslek adamı olarak 1984 Aralık ayında memur olarak işe alındım. Belediyeler kurulu da aşağı yukarı 8 ay olmuştu; mart ayı sonunda seçimler yapılmıştı, 8 ay sonra da ben belediyede şehir plancılığı görevime başladım.

O dönemde belediyelerde şehir plancısı istihdamı çok yeniydi aslında. Ankara Büyükşehir Belediyesinde çalışan, bizden önceki mezunlardan meslektaşlarımız vardı, ama az sayıdaydı. Bizim başladığımız dönem itibarıyla kurulan ilçe belediyelerinin hemen tamamı, tümü; bu diğer metropolitan kentlerde de oldu, yani metropolitan yönetimli kentlerde, İstanbul'da, İzmir'de benzeri işe alımlar oldu. Şehir plancıları yoğun bir şekilde işe alınmaya başlandı. Bu tarih 1984'tü; plancı istihdamındaki sayının artışı bu tarihte oluşan ilçe belediyelerinin yapılanmasıyla birlikte olmuştur. Dolayısıyla her bir ilçe belediyesi, ortalama 10-12-15 civarında -o dönem için bu büyük bir rakamdı- şehir plancısını almaya, istihdam etmeye başladı. Esasen şöyle bir ödev vardı ortada: Gecekondu sorunu, metropol şehirlerin çevrelerini kuşatmış, içinden çıkılmaz sorunlarla belediye yönetimleri baş başa kalmış, gecekondu bölgelerinden yükselen hizmet talepleri, çığlıkları had safhada artmış iken, bu yerlerin planlı hale getirilmesi, bunlara yönelik altyapı iyileştirilmesi veya yoksa sağlanması ve bu bölgelerde yaşam kalitesinin arttırılmasına yönelik talepler birikmiş vaziyeteydi ve neredeyse tamponlanamaz, dizginlenemez konumdaydı.

**O.Ç.- Yasa bu gereksinimle mi ortaya kondu?**

E.K.- Esasında yasanın oluşturulma motivasyonlarından birisi buydu; çünkü kentler, artık taşıyabileceklerinden daha fazla nüfusla karşı karşıya kalmış bir durumdaydı. Mevcut belediyeler ise,

diyelim ki Ankara Belediyesi, İstanbul Belediyesi veya İzmir Belediyesi, bu biriken sorunlarla ve biriken nüfusun talepleriyle baş edebilecek organizasyonel yapıya sahip değildi. Dolayısıyla parçalara bölüp, bir dönem şube müdürlükleri gibi, semtlere veya bölgelere göre bölünmüş alt parçaları belediye kimliğine, belediye idari yapısına kavuşturmak gibi bir kurumlaşma dayatması vardı. Bu dayatma, o metropoliten sistemin alelacele, işin pratiğinde ne sonuçları vereceği çok da test edilmeksizin oluşturulmasını gerekli kıldı ve bu yapıldı. 3030 sayılı Yasa, böylesi bir somut dayatmanın ve talebin sonucu ortaya çıktı. Yani alttan gelen dinamik talepler, iyisiyle kötüsüyle, yeterliliğiyle eksiklikleriyle taleplerini çözebilecek bir kurumsal karşılık arıyordu. Bu da o güne kadarki belediye örgütlenmesiyle çözülebilir gibi gözüküyordu. O yüzden parçalara bölmenin bir tür yerelleşmek, bir tür yerel yönetim modeli oluşturmak anlamına geleceği varsayımı ile, böylesi bir yaklaşım ile bir yerel yönetim modeli oluşturduk diye ortaya çıktılar.

#### ***O.Ç.- Bir anlamda belirsizliğin egemen olduğu bir dönem...***

E.K.- Belirsizlik, evet,! hiçbir kurumsal altyapının olmadığı, hiçbir denemenin yapılmadığı bir dönem. Bütün denemeler bizim üzerimizden, bizim bulunduğumuz dönemde yapılacaktır bundan sonra, buraya kadar anlattıklarımın ışığında. Tabii biz işe başladığımızda; 28 Mart 1984'te yapılan yerel seçimleri, ki ilk metropoliten yerel seçimlerdir bu seçimler, ağırlıkla o dönemin iktidarı durumunda olan Anavatan Partisi belediyeleri kazandı. 1984-89 arasında,- sayısal olarak Anavatan Partisi hükümrانlığında yönetildi belediyeler.

#### ***O.Ç.- Ankara'da durum neydi?***

E.K.- İlçe belediyeleri dahil tüm Yerel Yönetim Anavatan Partisindeydi.. Büyükşehir Belediyesi o dönemde Sayın Mehmet Altınsoy Belediye Başkanıydı, Büyükşehir Belediyesini de Anavatan Partisinden kazanmıştı. Belediyeler genel olarak ANAP ağırlıklıydı. Bir sonraki seçimde, 89'un Martında yapılan seçimlerde tam tersine bir durum oldu, sosyal demokratlar yurt dışında ve metropol kentlerde seçimleri ağırlıkla kendi lehlerine çevirdiler, sosyal demokratlar belediyeleri devraldılar.

#### ***O.Ç.- Sosyal demokrat döneme geçmeden önce ANAP dönemini ana hatlarıyla tanımlayabilir misiniz?***

E.K.- Doğrusunu isterseniz, Anavatan Partisi'nin kurduğu bu model, Ankara özelinde tam bir deneme-yanılma modeli gibi ele alındı ve o dönemin ilk temel ödevi olarak rutin hizmet görevlerinin paylaştırılması, yani bazı altyapı hizmetlerinin, bazı zabıta hizmetlerin, mimari proje onaylama, yapı ruhsatı verme, iskân belgesi verme, yapı denetimi sağlama gibi imara, zabıta, fen işlerine düşen rutin işlerin dışında, esasen bizim mesleki alanımız itibariyle en çok ilgilenmemiz gereken nokta da, imar müdürlüklerine şöylesi bir ödev verildi: Gecekondu bölgelerinde "İslah planlaması" diye bir kavram ortaya çıktı. 3030 sayılı Kanunun çıkmasıyla birlikte bir de İslah İmar Planlama Yasası adı altında gecekondu yasasının yenilenmesi gündeme geldi. Yenilenmesi diyorum; çünkü 2981 sayılı yeni İmar Affı yasası, gecekondu üzerinde daha önce denenmiş farklı yasal düzenlemelerin gecekonduyu getirdiği noktadan ötede bir arayış içeriyordu...

#### ***O.Ç.- Dönüşümü öngörüyordu...***

E.K.- Evet, dönüşümü öngörüyordu, ama bugünlere önümüze konulan ve azgın bir dayatma halinde uygulanan Kentsel Dönüşüm (!) nazaran epeyce utangaç bir şeydi o ıslah yasası. Utangaçtı derken, kendi içinde bize göre o gün itibariyle de tasvip etmeyeceğimiz bir dinamizmi, negatif bir dinamizmi barındırıyordu yine de. Ancak günümüzdekilerle karşılaştırdığımız zaman, deyim yerindeyse günümüzdeki kadar azgın dönüşüm anlayışını da esasen kapsamıyordu. Gecekondu İslah Yasası dediğimiz 2981 sayılı Yasa, bu manada utangaçtı, çekinikti. "Bir gecekondu hakkınıza karşılık, size 4 tapu vereceğiz" diye dönemin Başbakanı Turgut Özal, sonradan Cumhurbaşkanı da oldu biliyorsunuz, "İcraatın İçinden" -şimdi "Ulusa Sesleniş" oldu onun adı, Ulus kalmış gibi(!)- programında kalemini ekranın karşısında olanların gözüne, burnuna sokarcasına bu ıslah yasasının nimetlerinden söz ederdi ve derdi ki Sayın Başbakan, "Gecekondu elde etmiş olduğunuz bir hakka karşılık, bu kimi zaman tapulu bir yer olabilir, kimi zaman işgalden gelen sizin tahsis hakkınız olabilir, -'tapu tahsis belgesi olacak sonradan bunun adı'- buna karşılık size 4 adet tapu vereceğim. 1 koy, 4 al." O dönemin moda deyimlerinden bir tanesiydi bu. Dolayısıyla



**PLANLAMA  
2006/4**



**PLANLAMA  
2006/4**

“1 koy, 4 al” yaklaşımı, o dönemde Islah Yasası’nın temel tasarım ilkesi olarak halkın gündemine, belediyelerin gündemine oturdu.

Bu “1 koy, 4 al” neydi, biliyor musunuz; şuydu: Yasa -şimdi önümüzde yok, metnine bakarsanız.. - “maksimum 12.50m. yükseklikte, 4 katlı yapılar yapılabilir” diyerek yeni yapılaşmaya cevaz veriyordu, yeni yapılaşmanın önünü gecekonduların 4 kat olarak açıyordu. Bu 4 kat meselesi çok önemli..

Bu çerçevede tarif edilen ödev, imar planlama ödevi, ıslah imar planlama ödevi, toplumun zihninde ani bir şok yarattı. Bir tür üretmeden zenginleşmenin habercisiydi, bu, kent topraklarında o güne kadar yapılmış işgalin, yağmanın, yer kapmanın, kamu arazilerine el koymanın, her nasıl tarif edersek edelim, henüz bir güvenceye dönüşmemiş, sadece barınma ekseninde elde tutulan kamu alanlarının tapuya dönüştürüleceği, özel mülkiyet haline geleceği ve hatta bunun üzerinde bir katsayı karşılığı imarlı -..ki bu sözcük, bizim meslek pratiğimizde kullanımı reddedilen bir sözcüktür, biz “imarlı” sözcüğü yerine “planlı” sözcüğünü kullanırız; onlar açısından ise, planlı olup olmaması önemli değildir, bu önemli bir ayırıcı noktasıdır- konutlara ve ticarethanelere; çünkü altı dükkân, mağaza vb., üstü ise konut-ofis vb. olan “imarlı” yapılara kavuşmanın resmi, yasal belgesiydi. Dolayısıyla bu bir kırılma noktasıdır, Türkiye’deki “rant” ekonomisinin toplumun en alt kesimlerinin zihinlerinde bir şok dalgası yarattığı andaki kırılma noktasıdır bu. 1984 ve sonrası 5 yıl içerisinde oluşan ve yayılan bu şok dalgası, geliştirilmeye çalışılan ve henüz emekleme safhasında bulunan “metropolitan kent yönetim” sistemi içerisindeki ilçe belediyelerinin üzerine bir kâbus gibi çöktü. Kâbus gibi çökmesinin temel sebebi, bu belediyelerin uyması gereken üst ölçekli nazım planlar yoktu. Ankara Belediyesinin elindeki üst ölçekli planlama çalışmalarının bu yeni dönem için kılavuzluk yapabilme kapasitesi neredeyse hiç yoktu. O dönemde; 12 Eylül sonrası ülkesel planlamanın öneminin tedricen ortadan kaldırılmasına bağlı olarak, önce zayıflatılmış, zaman içerisinde ortadan kaldırılmış olan, ama halen hiç değilse kurumsal etkisi silinememiş olan AMAN Plan Bürosu var. Aman Plan Bürosu biraz komik bir isim gibi gelebilir. Aman Plan Bürosunun açılışı, Ankara metropolitan alan nazım planlama bürosuydu, Büyükşehir Belediyesine bağlıydı, doğrudan belediye başkanına bağlı olarak planlama çalışmalarını üstlenmiş bir yapıydı.

### *O.Ç.- Özerk bir yapıya sahipti?...*

E.K.- Özerkçe bir yapısı vardı ve gayet sistematik işleyen bu yapı içerisinde ağır ağabeyler, meslek adamları vardı. Allah uzun ömür versin, Haluk Alatan Hocamız, onunla anılan, bu kurumun en verimli, en iyi yönetildiği dönemde onun başındaydı. AMAN Plan Bürosu Ankara bütünü için bir şanstı; fakat yapılmış ve yapılmakta olan nazım plan çalışmalarının yeni dönem ve yeni uygulamalar için ivedilikle geliştirilmesi, iletilmesi gerekirken, ihmal edildi. Süreç içerisinde kentlere, 1940’ların ikinci yarısından, 50’lilerin başından itibaren hızla eklenmiş, yığılmış ve şişmiş gecekondular mahallelerine ilişkin hiçbir çalışma yapmadan bu nazım plan bürolarının etkinliği azaltılırken, gecekonduların bölgeleri geometrik bir bölünmeyle, biraz da politik kaygılarla bölünmüş olan ilçe belediyelerinin sorumluluğuna teslim edildi ve denildi ki, “hadi bakalım, siz buralara kanunda yazdığı şekliyle, 4 kata katlı yapılaşma koşullarını uygulayacaksınız.” Klasik kat rejimi imar planlarının hemen bitişiğinden itibaren oluşmuş, -sarı lekeler derdik biz bunlara, tespit paftalarında hep sarıya boyandığı için,- imar planlı alanlar da yoğunluklarına göre kahverengi ve tonlarına boyanırdı, bütün gecekonduların silme sarı lekelerdi, 1/5000’lerin üzerinde öylesine duran içi tanımlanmamış bölgeler olarak.

### *O.Ç.- Öngörüsü olmayan....*

E.K.- Hiçbir öngörüsü yok, hiçbir omurgası, şekil ve tasarım bilgisi, merkez-çevre ilişkisi, ulaşım şeması, yoğunluk, arazi kullanımı kararları hiçbir şekilde sorgulanmamış; temel donatılar açısından, gerek sosyal donatı, gerek teknik altyapı konusunda hiçbir makro kararı bünyesinde bulundurmayan, hakikaten yığın halindeki gecekonduların bir çizgiyle çevrelenmiş, bir renkle boyanmış olmasından ibaretti, yani vahim bir durumdu. Bunlar bizim gibi yeni, tabir yerindeyse henüz uçmayı doğru dürüst bilemeyen “kuş” diyebileceğimiz plancılara emanet ediliyordu. Aramızda bizden önce işe alınmış olan birkaç deneyimli şehir plancısı olsa dahi, bu ölçekte makro planları Ankara gibi, İstanbul gibi, İzmir gibi oturmuş kentlerin planlı dokularıyla entegrasyonunu sağlayabilecek deneyime sahip olmayan yöneticilere ve o yöneticilerin işe aldığı plancılara emanet edilmiş olması gibi bir hatayla, bir yanlışla başlandı işe!...Bunun üzerinde bu

kadar durmamın sebebi, o dönemdeki yaklaşımlarla ortaya çıkan bugünkü büyük kentlerimizin, başta başkentimiz olmak üzere, bugünkü kentsel dokunun referans belgelerinin o aralıkta yazılmış, çizilmiş, onay altına alınmış olmasıdır. Temel makro kararları içeren, nazım planlı- üst ölçekli plan kararlarını esas alan çalışmalar esasen bu dönem itibarı ile yok sayılmaya başlanılmıştır, ve maalesef bugünkü durumlar ortaya çıkmıştır.

***O.Ç.- Bu süreç ne kadar sürüyor? Yani sosyal demokrat belediyelerin iş başına geldiği dönemde de devam etti, değil mi?***

E.K.- Devam ettiler, tabii ki. Esasen şöyle oldu: İlk 5 yılda, yani 1984’ün Martıyla 1989’un Mart ayı arasında yapılan ıslah planları, 3-4 kat arasında, 4’e daha yakın çoklukta olmak üzere kat vererek, bunların altında açığa çıkan kullanıma müsait arazi eğimine göre artan bodrum katlarını, kot altı kullanımlarını bunun dışında bir hak olarak, planla arsa sahibine vererek, verme olanağı yaratarak esasen planlama değil bir tür ulaşım-dolaşım ve buna asılı duran ada-parcel şeması yapılmış oldu, bu sürecin içerisinde o dönemde görev yapan hepimiz varız, bu çerçevede nazım plan öngörülerinden bağımsız olarak, nazım plan oluşturulması gibi bir kaygıya gitmeden, buna önem vermeyen bir ulaşım şeması, bu ulaşım şemasının üzerinde neredeyse rasgele denilebilecek veya mevcudun sarkması, mevcudun devamı gibi varsayabileceğimiz, ticari alt merkez kullanımlarının saçaklanması yöntemiyle kendiliğinden oluşan yamuk-yumuk omurgalar teşkil ediyor. Burada esas olan, gecekonducunun politik bir varlık olarak -ben bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum- tatmin edilmesine yönelik, yaklaşan bir sonraki seçimlerde onların tapu taleplerinin ivedilikle karşılanmasına yönelik bir politik-güdüsel -içgüdüsel diyemeyeceğim, poli-güdüsel dersek çok daha açıklayıcı olur sanırım,!!- bir yaklaşımla bu alanlar planlanıyormuş gibi yapıldı, ilçe belediye meclislerinde alınan kararlar ile planlı hale getirildi.

***O.Ç.- Bu dönemde TOKİ kuruluyor, ama ıslah imar planlarıyla dönüştürülen alanlarda aktif değil; herhangi bir toplu konut modeli uygulanmıyor.***

E.K.- Konumuz bakımından TOKİ’nin devreye girmesi, açıkçası belediyelerin politik ömürleri açısından baktığımız zaman, ANAP’ın dönemini

ilk diye kabul edersek metropoliten kent sistemi içinde, birinci dönem içerisinde olmamıştır. İkinci dönem ise, sosyal demokratların yerel yönetimleri ağırlıkla kazandığı ikinci dalga dönemi, politik rüzgârın tersten estiği bu dönemde sosyal demokratlar bütün belediyeleri ağırlıkla ele geçirdiler, buna 2.dönem diyebiliriz. Sonra sosyal demokratların ağırlıkla yeniden kaybettiği üçüncü dönem geldi. Bu dönem içerisinde radikal sağ diyebileceğimiz partilerin egemenliği ile birlikte, ANAP gibi bir liberal sağın benzeri değil, radikal sağ diyebileceğimiz bir üçüncü dalga yerel yönetimlere geldi ve bunun ardından radikal sağın belediyeleri elinde tutmasının devamlılığı diyebileceğimiz bir dördüncü dönem yaşandı. Hepimizce görüldüğü üzere 12 Eylül politikaları ile öngörülen “plansızlığın planlanması” şeklinde tezahür eden hayat, ülke kentlerini ve diğer varlıklarını bugün kendi topraklarını yağmalayarak geçinen fırsatçıların egemenliğindeki kent yönetimlerinin ellerine bıraktı. Ne oldu!?!; 20 yıl geçti, Şimdi neredeyiz acaba?, matematik olarak 25 yıllık bir dönemi özetlemeye çalışıyoruz neredeyse, şu anda 5’inci 5 yıllık aralıktayız. Çok şey değişti bu aralıkta, ama sağlıklı bir değişim ve dönüşüm oldu mu bu süreçte?. 5’inci 5 yıllık aralıktadır esas olarak TOKİ’nin davranış formatını değiştirmesi. Dönüşüm meselesine başka türlü bir anlayışla bakılarak Toplu Konut İdaresinin konumunun değiştirildiğini ve bazı belediyelerin ansızın yarattıkları özel dönüşüm alanlarında uygulamaya dahil olduğunu görmekteyiz bugünlerde.

Demek ki biz ilk dönemi bu şekilde tarif ederken, dönemin temel eksikliği olarak şunu söyleyebilirim: İlçe belediyeleri, üstlendikleri önemli görev karşısında şu yaklaşımla ortaya çıkabilirler ve talep edebilirlerdi: Metropoliten sistemin üst yönetimine diyebilirlerdi ki veya demeliydiler; “Bize acilen üst ölçekli planları hazırlayın, verin veya bizden, bizim yeni oluşturduğumuz şehirci meslek adamı kadrolarımızdan istifade edin. Her belediye, örneğin 3’er-4’er şehir plancısını büyükşehir belediyesine göndersin. Oluşan çalışma grupları, üst ölçek planları, nazım planları ivedi olarak hazırlasın.” Bu anlayış ışığında, mesela ilk 2 yıl, üst ölçekli planlama çalışmalarına ayrılabilirdi. İlk 2 yıl bütün Ankara’nın nazım planı, ulaşım ana planı elde edilebilirdi, gerçekleştirilebilirdi. Kalan 3 yıl ve devamında ise, o nazım planların gerektirdiği öngörüler plana dönüştüre-

bilirdi, yeni çıkarılan yasal çerçeveye göre daha sağlıklı bir dönüşüm öngörülebilirdi.

Bence, Türkiye’deki imar düzeninin zaten hastalıklı, sakat, kör-topal gelen geleneği, gerek duyulursa bu maksatla da bir geriye bakış yapabiliriz, başka bir konuşmanın konusu esasında o, ama esasen kentleri bugün pençesine alan, kentlere koroner kalp yetmezliği geçirten, boğmaca geçirten, bugün sanki yeni ortaya çıkmış sorunlarmış gibi bazı kesimlerce algılanan, ele alınan sorunların temel tezahürü, geçmişin kabulleriyle doğrudan ilgilidir. Çünkü orada üst ölçekli planlamaları yapmayan, ulaşım karakterini doğru tahlil etmeyen, modellemesini doğru yapmayan, kentteki nüfus yığılma alanlarının dolu-boş araştırmalarını, nüfus dengeleri araştırmalarını, ticaret taleplerini gözden geçirmeyen, bunların içerisindeki hacim, yoğunluk, kitle ve bütün bunlarla doğrudan ilişkisi olması gereken insan faktörünü doğru analiz etmeyen, çala kalem ve en temel “şekil bilgisi”nden bile yoksun bir tarz ile, “hadi biz insanları biran önce bu mülklerde tapu sahibi yapalım” yaklaşımı ve yasanın metninde zaten zaman sınırı verilerek dayatılan plansız işleyiş bence bugün ortaya çıkan sonuçların o günkü habercileri ve kabulleri idi.

***O.Ç.- İlçe belediyelerinin de işine gelen bir durum değil mi bu? Yani bağlayıcı bir üst ölçek karardan bağımsız kendi alanlarında dönüşümü tetiklemeleri.***

E.K.- Esasen ilçe belediyeleri yönetimleri açısından baktığınız zaman, bu doğru bir tespit. Şöyle ki: Maalesef, bizde tek başına, “sadece bürokrasinin etik değerleri, bürokrasinin ahlakı, bürokrasinin davranış normları” diye bir başka başlıkta ele alabileceğimiz çok ciddi bir başka konunun yansımalarını görürüz, sizin sorunuza karşılık o dönemin belediye anlayışlarında. Bu nedir? “Ele geçirdiğim iktidar, her ne büyüklükte ve her ne etkinlikte olursa olsun, benim iktidarımdır, benim küçük, ama kendince güçlü iktidarımdır. Burayı bir kale, hatta bir iç kale direnciyle korumam lazım... Ortada bir rant varsa, onu ben pay eder, onun paydaşlığına ben karar veririm. Pek de hesap vermeye gerek yok; çünkü üstten birileri ‘yürü ya kulum, planlamayı da unut!!’ demiş bulunuyor. Bu vesayet bende dururken, şimdi niye üst ölçek plan arayayım da gücümün, erkimin, kontrol olanlığımın bir kısmını paylaşıyım?” yaklaşımı daha

iyi gözüküyor. Dolayısıyla o soruyu doğrulamış oluyorum, o sorunun yanıtı benim açımdan zaten sizinle aynı paralellikte.

Burada önemle bir kere daha çok kısaca vurgulamak, tekrarlamak gereken şey şu: Metropoliten sistem veya bunu Türkçe, daha doğru tarif eden bir deyim olduğu için söyleyeyim, ANAKENT kavramından yola çıkarak ANA’nın bunu yönetmesi gerekirdi. Yani nasıl ailelerimizi yönetiyor; baba yönetiyor gibi gözükür, ama analarımız yönetiyor aileyi, ana planlar, anakent tarafından “anacan” bir davranışla “evladım, sen şunları, şunları, şunları yapmadan buna geçme; önce git ellerini yıka, sonra sofraya otur; ayaklarını yıkadıktan sonra yatağına girebilirsin...” Bunlar denilmedi, bu kaygı oluşmadı veya oluşturtulmadı.

***O.Ç.- “Yerelleşme” ve “yerel demokrasi” adına...***

E.K.- “Yerelleşme ve yerel demokrasi”, yerel yağmalama projesi için fırsatlar silsilesi olarak kavrandı. Yani yerel rantların kolay dağıtılabılır, kolay kontrol edilebilir, tabir yerindeyse ona buna kolayca peşkeş çekilebilir olması, yerelleşme gibi algılandı, kavrandı. Bunun adına da özerk, yerel yapılanma denildi. Akademisyenlere de dönüldü, denildi ki, “siz yıllardır yerel özerklik, yerel iktidarlar, yerelleşme, yerinden yönetim, ‘local authority’ filan demez misiniz; işte bakın, yerelleştik, istekleriniz gerçekleşti, hadi gözünüz aydın” denildi. Öylemidir değişimdir, tartışılırken ilginç bir gelişme ile 28 Mart 1989’da, yani ikinci dönem seçimlerinde şaşırtıcı bir şekilde sosyal demokratlar ağırlıkla ülke belediyelerini süpürüp aldılar. Yerel Yönetim, yerelleşme gibi kavramlara çok fazla anlam ithaf eden sosyal demokratlar seçimleri ağırlıkla kazandılar, ama...,

***O.Ç.- Bunu sosyal demokratlar da beklemiyordu sanırım.***

E.K.- Evet, beklemiyorlardı, bu kadarını beklemiyorlardı. Müthiş bir şaşkınlıkla ve hazırlıksız olarak çok sayıda belediyeyi teslim aldılar. Ankara özelinde, Ankara Belediyesi malum, Murat Karayalçın’ın Belediye Başkanlığında sosyal demokratlara geçti. Doğrusunu isterseniz, Ankara özelinde yine başlangıçtaki gibi birtakım avantajlar söz konusu oldu. Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosunun etkileri, üzerinden 5 yıl geçmiş olmasına rağmen silinememişti. Arşiv-

leri, çalışmaları, dokümanları, belgeleri ve bilgi birikimi hâlâ zinde, hâlâ canlıydı. Dolayısıyla yine Ankara özelinde Murat Beyin de Batıkent deneyiminden, kooperatifçilik, konut üretimi gibi kaygılarından ileri gelen plan meselesine bir tür sempatik bakış açısı vardı, sempatiyle yaklaşıyordu ve şehircilerle, şehir planlamacılarıyla tanışık halde gelmişti. Çünkü Kent-Koop'ta çalışan şehir plancıları vardı. Bu planlamacılar, Batıda denenmiş olan, neredeyse akademik formatta denenmiş olan birtakım modelleri en azından Batıkent örneğinde yoklamışlardı, pratiğini denemişlerdi, yeni kentlerin modelleri iyi kötü yansıtılmaya çalışılmıştı. Bu birikim, bir damar olarak, bir sızıntı olarak, ben kabul ederim ki Murat Beyi de etkilemişti. Etkilemiş olduğunu şundan varsayıyorum ve kabul ediyorum: Nazım plan meselesine önem veren bir söylemle ortaya çıktı Murat Karayalçın. Nazım plan konusunda toparlayıcı, bilgileri sentezlemeye, birleştirmeye yönelik her tür veriyi önce kendi bünyelerinde, bilahare ilçelerden talep ederek Büyükşehir Belediyesi çatısı altında bir bilgi bankası diyebileceğimiz oluşumu yaratmaya çalıştı. 1989 itibarıyla sosyal demokratların Ankara Belediyesi'ndeki yerel iktidarı 9 yıl aradan sonra tekrar başladığında, Murat Bey iki önemli adım attı. Bir tanesi, bu nazım plan birikimini güncelleyecek bir nazım plan çalışmasını akademisyen ağırlıklı bir gruba emanet etti. Bunların içinde İlhan Tekeli Hoca vardı, Özcan Altaban Hoca da vardı. Sayın Baykan Günay hocamız da bulunuyordu. Onlar bu süreçleri epeyce zengin ve iyi hatırlarlar, içinde yer aldılar. ODTÜ Planlama grubu bu çalışmanın iskeletini oluşturmaya koyulmuştu.

Konumuzla ilgili olması bakımından, ikinci olumlu sayabileceğimiz, niteleyeceğimiz davranış ise, rahmetli Raci Bademli Hocayı İmar Daire Başkanı olarak görevlendirdi. Raci Hoca, epeyce zorlanarak oraya çağırıldı. Akademik ortamı bırakmaya pek yanaşmadı; fakat Hoca'nın o dönemde Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesi Başkanlığına bir misyoner tavrıyla geldiğini de ben gayet iyi hatırlıyorum. Çünkü ben de aynı dönemde Çankaya Belediyesi'nde İmar Müdür Yardımcısıydım, İmar Müdür Yardımcılığı görevi yapıyordum. Sosyal demokratların döneminde yöneticilik görevi aldım. 1990 Ekiminde İmar Müdür Yardımcısı oldum, 29 Ekim 1990, Cumhuriyet Bayramı idi. Bu görevi almadan önce,

1989'daki yerel seçim tarihinden hemen sonra, o aralıkta benim de özgün sayılabilecek bir atağım oldu, onu da kayıtdışı söyleyeyim belki önemlersiniz, başka bir özel konudur o; başkaları nasıl bakar, bilmiyorum, ama kentte çok önemli bir yankısı olduğunu düşünüyorum: Ben o dönemde ANAP'ın kaybedip sosyal demokratların kazandığı an itibarıyla, Nisan 1989'la Aralık 1989 arasında oldukça özgün bir öyküdür, -biraz ayıptır aslında, "ben" diye söz etmek, ama burada maalesef "ben" diye söz etmek durumundayım..- Yüksel Caddesi, Konur Sokak ve Karanfil Sokak'ların yayalaştırılması konusunda "mahallenin delisi gibi" belediyenin delisi olarak (!) ortaya çıktım. ANAP zamanında üzerinde çok fazla çalıştığım etütleri, yaptığım analizleri dosyalar halinde, klasörler halinde kâh Sayın Murat Karayalçın'a, kâh onun danışmanı Sayın Aydın Köymen'e, kâh henüz tanımakta olduğum, hakkında hiçbir fikrim olmayan Sayın Doğan Taşdelen'e götürerek, tabir yerindeyse kapıları tırmalayarak Konur Sokak, Karanfil Sokak ve Yüksel Caddesi'nin yaya bölgesi olması şarttır diye tepinen birisiydim. Neden mi?, ilginçtir, çünkü ODTÜ'deki 2.sınıf planlama stüdyosundaki öğrenciliğim esnasında kıymetli hocalarım bize bu bölgenin yayalaştırılması problemini vermişlerdi ödev olarak. Demek ki unutmamışım ve inanmışım bunun gerekli olduğuna..

1989 Nisan, ANAP kaybetti, sosyal demokrat yöneticilerle ikinci dönem başladı. 1989 Nisan ayı ile Aralık sonu arasındaki 8 ay içerisinde, ben 40 tane mezarlık işçisiyle, sadece mezar yapmayı bilen, (çok ilginç bir durumdur bu!) işçiyle 14 bin 280 metrekare yüzey alanlı Konur Sokak, Yüksel Caddesi ve Karanfil Sokak'ı bugünkü haline getirdik. Malzeme yok, iş makinesi yok, altyapı berbat, işi bilen adam yok, ortada bir proje var, bambaşka bir anlatımın konusu olabilir bu deneyim. Benim, şehir plancısı olarak sosyal demokratlara kendimi anlatabildiğim, kentsel tasarımcı ve şehir plancısı kimliğimi kanıtlayabildiğim aralık, o aralıktır, 1989 Nisanıyla Aralık ayının arasındır. Sonra da bir ayrılık kararı alıp, bu kadar belediyeçilik yeter diyerek, zor bela aldığım bir Budapeşte biletiyle otobüse bindim İstanbul'dan, Topkapı'dan Budapeşte'ye gittim, dönmemek üzere!. Tuhaf bir kaçış öyküsüdür bu kısmı, ama sonra da döndüm. Bunu niye araya girdim; şunun için araya girdim: Döndüğümde ayrılma isteğim kabul edilmemişti ve

Akademisyenlere de dönüldü, denildi ki, "siz yıllardır yerel özerklik, yerel iktidarlar, yerelleşme, yerinden yönetim, 'local authority' filan demez misiniz; işte bakın, yerelleştik, istekleriniz gerçekleşti, hadi gözü-nüz aydın" denildi

PLANLAMA  
2006/4

...nazım plan bağımlılığı denilebilecek, bize göre gereklilik, onlara göre bağımlılık olan sendromdan uzak, kendi içine kapanarak bir anlayışla geliştirildi, semirtilerek tom-bullaştırıldı ve buradan hızla tapular dağıtıldı

PLANLAMA  
2006/4

Sayın Doğan Taşdelen, o dönemin sosyal demokrat belediye başkanı, sadece ismen beni tanıyan bir adam olarak “getirin bakalım şu plancıyı; böyle bir şey yaptığına göre, belli ki bir şey var bu adamda.” Gittim, “seni Park ve Bahçeler Müdür Vekili yapıyorum, hadi git.” “Başkanım, ben ayrılacağım, askere gideceğim” dediysem de, benim bu defa 1989 Aralık ayından 1990’ın 29 Ekimine kadar Park ve Bahçeler Müdür Yardımcılığı yaptığım bir dönem var, sonra İmar Müdür Yardımcısı oldum. 29 Ekim 1990’dan itibaren tam 7 yıl Şehir Planlama biriminden sorumlu İmar Müdür Yardımcısı olarak çalıştım.

Yaşananların benden çok planlama süreçleriyle ilgisini kurmayı isterim. Yani ben şunu yaptım, bunu yaptım, çok önemli değil kişiye özgü şeyler, ama planlama evreleri açısından az önce söylediğim nazım plan anlayışının ikame edilmeye çalışılması işte bu aralıklara denk geliyor. Ben bu yaya bölgeleri meselesini sosyal demokratların, kentin düzenlenmesinde nihayet müdahil olabilecekleri, kentte yayalara, “insana” yer açabilecekleri, kaliteyi yükseltebilecekleri, standartları arttırabilecekleri anlayışı doğrultusunda birer mesaj olabileceğini düşünerek deyim yerindeyse kapıları tırmaladım, kişileri zorladım. Yoksa, onların aklında buraları yayalaştırmak, buraları insana açmak, taşıtı buradan süpürüp insana açmak projeleri vardıysa bile, 90’ların belki ikinci yarısına falan ertelenmişti gibi geliyor bana, şimdi geriye doğru baktığım zaman.

*O.Ç.- O dönemi değerlendirme açısından, Ankara ve Türkiye genelinde sosyal demokrat belediyelerin öncelikli gündemi neydi?*

E.K.- Çok açıkça belirtiyim, az önce siz de söylediniz, yakaladınız olayı, ben aynı kanaatimi koruyorum; sosyal demokratların yerel yönetimlere ilişkin ciddi, ayrıntılı, eski tabirle şümüllü bir planlama anlayışları, kent yönetim anlayışları, bütünsel bir bakış açıları yoktu. Bunların yine en iyi örneği sayılabilecek Ankara Metropoliten Kent Yönetimi, elindeki en avantajlı kartla işe başladı. ODTÜ ve çevresinden oluşturduğu Danışma Kurulu, az önce bazılarının isimlerini telaffuz ettiğimiz hocalardan oluşan “Danışma Kurulu” işe başladı, Ankara için temel gereklilikleri öne alan bir nazım plan araştırma raporu çalışması yaptı. Ankara için bu önemliydi, ama diğerle-

rinde bu da yoktu. O yüzden bunun bütününe biz gerçek bir “siyasal hazırlıksızlık” diyebiliriz. Yani 1989 Martından 94 seçimlerine kadar geçen 5 yıllık sosyal demokrat ikinci dönem, iyi başlayıp kötü sonlanan bir dönemdir ve ne yazı ki ANAP’lılığa özenen bir karakterle tamamlanmış, o mahiyette de kent yönetimlerinin büyük oranda kaybedilmişliği anlamına gelen bir geçiş dönemidir. Kaybedilmişliğin kanıtı da şudur ki bana göre, 1994 Martında yapılan üçüncü döneme yönelik seçimleri bu defa hem sosyal demokratlar ağırlıkla kaybettiler, bence bu kötü yönetimin açık bir kanıtıdır; hem de ellerindeki belediyelerin büyük çoğunluğu Liberal sağa dahi gitmedi, köktenci sağa gitti, MHP ve o dönemin partisi Refah’ın lehine sonuçlandı, yerel yönetim radikallere gitti.

Bunu şöyle yorumlamak da, tersten bir bakış açısı getirmek de mümkün: Birincisi, 84-89 arasında çalakalem yapılan, nazım plan öncülüğü, nazım plan kılavuzluğu olmaksızın yapılan ıslah imar planları, 89-94 arasında olgunlaştırıldı. Yine aynı anlayışla olgunlaştırıldı, yine nazım plan bağımlılığı denilebilecek, bize göre gereklilik, onlara göre bağımlılık olan sendromdan -bu sendrom sözcüğü yine bana ait değil, dönemin karakteri sayabiliriz- uzak, kendi içine kapanarak bir anlayışla geliştirildi, semirtilerek tombullaştırıldı ve buradan hızla tapular dağıtıldı. ANAP döneminde başlanan tapu dağıtma seremonileri sosyal demokratlar tarafından kitlesel törenlere dönüştürüldü.

*O.Ç.- Tam karşıt bir siyasal konjonktür olmasına karşılık...*

E.K.- Evet, olması gerekirken... Tarihi bir fırsatın kaçırılmasıdır bu; çünkü yerel yönetimlerde ne olması gerektiği, neyin nasıl -tesadüfen arka arkaya getirdiğim iki sözcük değil bu- olması gerektiğinin en doğru tarif edilebileceği, akademik anlamda en fazla gücün yedeklenebileceği, dünya pratikleriyle ülke gerçekliğinin en fazla buluşturulabileceği bir 5 yıllık dönemdi. Bu dönem, oldukça popülist, oldukça ANAP’a özenen bir anlayışla tamamlandı.

Ben mesela bu noktada gecekondular meselesinin bugün için artık hayal olmuş bir başka yaklaşımının o dönemde biz plancılar tarafından sosyal demokrat yöneticilere tarif edildiğini, anlatılmaya çalışıldığını da hem hatırlamakta, hem de hatırla-

yabileceklere hatırlatmak gereğini duymaktayım. Neydi bu; örneğin dedik ki, gecekondular bölge, kentin neredeyse romantik, düşük yoğunluklu yerleşim bölgeleri olarak yeşille daha fazla buluşan, yapı ve insan yoğunluğu bakımından alt düzeylerde ve ulaşım ve altyapı olanakları bakımından zayıf kalmanın ötesinde, fazla talep geliştirmeyen, ama mülkünden de emin olmak isteyen insanların yaşadığı, bu şekilde karakterize edebileceğimiz kent parçalarıdır. Önce bu tanımlı yaptık, dedik ki, buralara ilişkin illa 3-4 kat vereceğiz diye rant beklentilerini karşılamak ve kamçulamak üzere imar planı yapmayalım. Buraları yabancı ülkelerden gelerek, gezip dolaştığı zaman, planlama konusunda deneyimli insanlar, dünyadaki örneklerini de görmüş olarak Türkiye'ye geldikleri zaman, "hadi sizi gecekondular mahallelerimize götürelim, gezdirelim" dediğimiz vakit, sahanın içinde gezinirken, "bunlar gecekondular mı, bunlar hakikaten bir gecede mi yapılan yapılar?" "Evet, gecekondular" dediğimizde, "hayır, olamaz, gecekondular değil bunlar düşük kaliteli konutlar; yasadışı kurulmuş olması, tek başına bunları gecekondular yapmaz" gibi görüş alışverişleri yaşanıyor veya biz bunları zaten dış dünyayla karşılaştırmıştık görebiliyorduk.

O halde yapılması gereken şey, bunları, bidonvaril, naylon, karton, teneke yapı elemanlarıyla iklimine göre, ekonomisine göre hakikaten üflenen yıkılacak barınaklar ile aynı kefeye koymamalıyız. Tayland'da, Brezilya'da, Meksika'da, Güney Afrika'daki gecekondular gibi değil bunlar. Bu başka bir olay, kolaylıkla imar planlı yerleşim alanlarına entegre edilebilecek düşük yoğunluklu yaşam alanları ve buralarda kuşkusuz ki işsizlik, kuşkusuz ki bundan ileri gelen toplumsal ve ailevi sorunlar, kuşkusuz ki altyapısızlıktan gelen sağlık sorunları, sağlık ve kalite sorunları yaşanıyor. Ama bütün bunları iyileştirmeye ve onları daha kısa yoldan mevcut dokularla bütünleştirmeye yönelik, yık-yap-sat modelini gerektirmeyen bir anlayışla yeniden ele alalım; tapuları oluşturacak farklı bir model oluşturarak dağıtalım, sonradan yapılacak sağlıklı müdahalelere olanak tanıyacak şekilde tasarımlar oluşturup, kamu alanlarını da mümkün olduğu kadar yeşil kuşaklara, yeşil zonlara dönüştürelim şeklindeki taleplerimiz, açıkçası o dönemin belediye yöneticileri tarafından "iş karıştırmayın" noktasında kabul görmedi. Hakikaten -görev alan

hocalarımız çok daha iyi hatırlarlar- o dönemin, 1,5-2 yıllık nazım plan çabalarının istenen hızda ve genişlikte gitmemiş olmasının da bunda rolü vardır, belediye bünyesinde hantal kalınmış da olabilir o dönem, dolayısıyla siyasal sabırsızlık ve kapıda ANAP'lılardan devralınan tapu beklentisi, "imarlı mahalle olma" beklentisi, "plan neymiş; imar çıksın" beklentisi, sosyal demokratları da "hadi biz de şu 1/1000'likleri yapalım da meclisten geçirelim." Ulaşım Ana Planı, 1/5000 ölçekli nazım planlar olmadan, 1/1000'likler yapıldı, meclislerden geçirildi. Bu "sarı lekeler", hızla üst ölçekli plan kararlarından nasibini almamış, ama mevcut imar plan kararlarının ulaşım uçlarıyla, leke sınırlarıyla buluşan, onlarla birlikte ele alınması gerekli en temel makro planlama kararlarını içinde taşımayan bir anlayışla sınırdaş edildi.

Neydi bu sınırdaş edilmenin ana motivasyonu? Bir yolun etrafına, bir güzergâhın iki yanına 3'lerden 6'şar metre arayla, 3 metre yan bahçe, 5 metre ön bahçe anlayışıyla, h maksimum 12.50, kottan ne çıkarsa bedava, 3 kat mı verelim; yok, 4 verelim, 4 daha iyidir" mantığıyla, "çatı aralarını şöyle mi serbest bırakalım, böyle mi emsal dışı bırakalım" anlayışlarıyla epeyce politik, politik bile denilemez, popülist -o da politik tabii de- bir anlayışla çalakalem yapılan işlerle sosyal demokratlar da kendi dönemlerini tamamladılar. Bu tamamlanış sonrasında, 1989-1994 baharı itibarıyla sosyal demokrat belediyeler de döküldüler. Ne oldu da döküldüler? Çünkü sosyal demokratlar, -bu benim genel algım, içinde çalıştığım belediyeye ilişkin bir yargı değil bu- genel olarak imar rantları pastasından fevkalade pay dağıtmış olmakla birlikte, davranış biçimleri bakımından halka kötü ve kaba davrandılar. ANAP'lılar kadar onların neredeyse her dediklerini aşağı yukarı yapmış olmalarına rağmen onları sıcak, samimi kucaklayamadılar, onlara uzakça ve mesafeli davranışlar sergilediler, biraz "hod-zod"cu oldular ve burada yaşayan nüfusu kavrayamadılar diyebilirim. Bunun ne anlama geldiğini anlamak için dönemin içerisinde olup yaşamak gerekir diye düşünmekteyim. Esasen bu durumu anlayabilmek için bugün hala sosyal demokratların elinde kalmış herhangi bir belediyeye bakmak bile açıklayıcı olabilir bana göre.

Halk da şöyle yaklaşmış olabilir: "Biz bu kovanlardan almamız gereken balı aldık, başka kovanlar-

daki fırsatlara bakalım, bakalım daha ne kadar bal oluşacak!?” demiş de olabilir. Bunların yan yana belli dozlarda, belli ölçülerde gelmiş olabileceğini de göz ardı etmemek gerekir.

1994 Mart ayı seçimlerinde belediyelerin çoğunluğu sosyal demokratlarca kaybedildi, ama Çankaya Belediyesini sosyal demokrat yönetim tekrar kazandı. Bu kazanımının arkasında, bu defa hem belediyemizin 89-94 arasındaki yönetiminin ilkeli ve etik değerlere saygılı bir idari tutumu vardı, hem de politik konjonktür, politik durum itibarıyla Çankayalı olmanın getirdiği bir yüklenme de vardı.

Çankaya Belediye Başkanı Doğan Beyin kimliğinde az önce ifade ettiğim duruş, önemli bir kazanım avantajıydı, önemli bir fonksiyondur o. Ama diğer yandan ülkenin politik tercihlerinin radikalleşmesinin yanı sıra, bu defa 1994-99 arasını götürecek siyasi yapının hiç değilse Çankaya Belediyesinde yine sosyal demokratlar tarafından olması genel olarak tercih edildi.

1994-99 arası, Çankaya Belediyesindeki ıslah planlarının nisbeten evrimleşmesi dönemidir. O güne kadar, gerek ANAP’tan devralınan, gerek sosyal demokratların ilk 5 yıllık geçiş dönemlerinde ürettikleri ıslah imar planları üzerinde, genel olarak “kentin makroformu nasıl iyileştirilir, daha iyi nasıl yapılır” gayretine girildi. Birinci dönem itibarıyla, yani 89-94 arasında rahmetli Raci Bademli kılavuzluğunda yapılan çalışmaların önemli pozitif yansımaları, Çankaya Belediyesinde parçalı da olsa, nazım plan anlayışının şehir plancıları tarafından idareye, yönetime kısmen kabul ettirildiği, planlamanın öneminin görece arttığı sosyal demokratlar açısından ikinci bir dönem yaşandı; anakent yönetim sisteminin üçüncü dönemi, sosyal demokratlar açısından Çankaya Belediyesi gibi belediyelerde ikinci dönem olarak yaşandı.

***O.Ç.- Genel bağlamı tanımlayabilmek açısından soruyorum: Seksenlerin başında başlayıp devam eden dönüşümün artık doygunluğa ulaştığı bir dönem miydi bu; yoksa tam tersine, artık taşlamanın kurumsal ve yasal anlamda oturduğu ve çok daha aktif bir dönüşüm sürecinin yaşandığı bir dönemden mi söz ediyoruz Türkiye genelinde?***

E.K.- Açıkçası Türkiye genelinde baktığınız zaman, yerel yönetimlerin, idari ve mali olanak-

larının, siyasal gücünün esas farkına varıldığı dönem, bu üçüncü dönemdir. Yani bu üçüncü dönemdir ki, esasen bugünkü merkezi iktidarı şekillendirmiştir. Çünkü bugünkü iktidar, esasında 13 yıllık bir yerel yönetim geçmişine dayanıyor. Yani bugün 2007’nin bu ilk aylarında, 3 yıl yaşandığını düşünelim, belediyeçilik açısından 5 yıllık son dönemin, 3 yıla yakın zamanı yaşandı, AKP’nin iktidarı aldığı 2002 tarihinden önceye bakarsak son yerel seçimlerden bu yana yaşanan 3 yıl ile birlikte, ondan önce de 10 yıl İstanbul’u ve bazı diğer önemli belediyeleri yönetti bugünkü iktidar. Oralarda öğrendi ve geliştirdi yönetmeyi, finansal ve idari manipülasyonları. Fakat sosyal demokratlar bu beceriyi ve daha önemlisi halkla dayanışma ve yaygın hizmet anlayışını geliştiremediler bir türlü ve eriyip gittiler. AKP bugünkü kadrolarının çok önemli bölümünü belediyelerde yetiştirmiştir. Bu yerler onlar için tam bir akademik çalışma alanı olmuştur bana göre.

***O.Ç.- O kadrolar merkeze taşındı...***

E.K.- O kadrolar, yerel yönetimlerin ne kadar güçlü politik iktidar araçları olduğunu -benim kavrayışım olarak söylemiyorum, bir yaşam pratiği olarak, doğru yere oturur, oturmaz bilmiyorum, ama bu deyim kullanacağım- en “devrimci” biçimde farkına varan kesimler oldu. Devrimcilik tarifimi burada aramayın; ama köktencilik bu şekilde, politik iktidar aracını doğru algılayarak, halkla kendi değer yargıları, kendi politik programları çerçevesinde doğru ilişkiler kurarak, bu enerji alanını çok iyi manipüle ederek, en uçtaki bireylere yaklaşarak, onları yakalayabilecek kılcal damarlara girerek, sosyal demokratların veya sol yerel yönetimlerin, sol sayılabilecek yerel yönetimlerin yapması gerekeni, ama beceremediklerini yaparak başarmışlardır. O yüzden, ben bu üçüncü dönemi, 1984’ten sonra yerel yönetim mekanizmasının esas gücünün farkına varıldığı bir dönem olarak algılıyorum. 1984’te 3030 sayılı Yasanın çıkarılması, metropoliten kent yönetimi sisteminin kurulması, 1989’a kadar bunun ANAP’la gelmesi, 89-94 arası sosyal demokratların tüm ülke sathında ezici bir şekilde belediyeleri alması, ama üçüncü dönemde onları bonkörce kaybedişleriyle birlikte, radikal sağ partilerin bu belediyeleri çoğunlukla ele geçirmesi, bugünkü iktidarın, bugünkü ülke yönetiminin şekillenmesinin yolunu açmıştır diye düşünüyorum.

***O.Ç.- Söyleşinin omurgasını korumak açısından önceki dönemin kenti ele alış ve kenti dönüştürüş biçimiyle ilişkilendirsek, üçüncü dönemi nasıl yorumlarsınız?***

E.K.- Bu dönemde, onay süreçleri tamamlanmış ıslah planları bölgelerinin ruhsatlandırılması, inşaat ruhsatlarının verilmeye başlanması gibi bir ganimetle karşılaştılar. 1994-99 arasında hızlı bir şekilde İstanbul'da, İzmir'de, Ankara'da gecekonduların imarlı bölgelerle benzeşimi, benzeştirilmesi diyebileceğimiz sürecin düşmesine basıldı, müteahhitler harekete geçti. Müteahhitler önemli bir faktör olarak, önemli bir güç faktörü olarak devreye girdiler. O dönemin belediyelerine bir tür zenginliğin, öncelikle yasal harçlar, vergiler, ücretler, yani belediye meclis kararlarıyla, yasanın belediyelere sağladığı olanaklarla elde edilen paraların akması diyebileceğimiz bir süreç başladı. Bu dönem itibarıyla akan paralar, belediyelerin daha kolay hizmet verebilmesi, daha kolay altyapı hizmetleri, daha kolay asfalt hizmetleri, daha kolay yeşillendirme ve sosyal ve teknik altyapı yapabilme olanaklarını harekete geçirebildiği bir dönemdir. O yüzden, onun bir zenginleşme dönemi olduğunu varsayıyorum. Haliyle bu durum 1994'ten sonra giderek hep artmıştır.

***O.Ç.- Plan alanlarının dönüştüğü, yani yoğun olarak uygulamaya geçildiği dönem, bu dönem midir?***

E.K.- Evet, ben öyle niteliyorum. 84-89, bir mayalanma dönemidir; 89-94, bu mayadan mamul madde üretme dönemidir; bundan ileriye doğru da 1994-99, uygulama için kazanmanın vurulduğu ve bunun getirilerinin belediyelere aktarıldığı dönemdir; 1999-2004, bütün bunların hemen her cephede özel proje üretimlerine dönüştürülmeye başlandığı dönemdir. Biz şimdi 2004'ten sonrasını ve "kentsel dönüşüm" diye tarif edilen bambaşka bir kavramla veya yaklaşımla ele alınan, bu vakte kadarki kentsel dönüşüm ve değişimin ana dinamiklerinden çok farklı kabuller ortaya koyan bir süreci yaşıyoruz. 1994-99 arasındaki uygulamaların getirdiği örgütlenme ve finansal akış, ilk 2 dönemden epeyce daha zengindir. Bu, tabii biraz mahallelerin konumuna bağlı olarak şekillendi; gecekonduların anakentle olan makroform içerisindeki yakınlığı, uzaklığı, merkez ilişkisi,

kenar mahalle olup olmayışı, yani makroform içindeki coğrafi konumlanmasıyla ilgili olarak değer kazanan yerler; mesela Çankaya bölgesinde kolaylıkla tespit edebileceğimiz alanlardır bunlar; Yıldız, Sancak, Hilal, Balgat mahalleleri, bir çırpıda hızlı bir furya halinde kentleşmiştir, kentle bütünleşmiştir. Altyapı yatırımları, ulaşım olanakları buralar için seferber edilmiştir. Çünkü müteahhitler, buradaki daire-konut, ofis, dükkana mağaza üretim olanakları ile bundan elde edilecek zenginliği iyi kavramışlar ve yatırımlarını buraya yöneltmişlerdir.

Üçüncü dönemde uygulamalar başlayıp da zenginliğin nerelerde tezahür edeceği tespit edilince, o dönemde, 94-99 arasında şöyle bir ikilem de ortaya çıkmıştı: Mesela Ankara'da Altındağ Belediyesiyle Çankaya Belediyesi'nin veya Yenimahalle Belediyesiyle Çankaya Belediyesinin karşılaştırılmasında bu hep dile getirilmiştir. Satın alımı açısından talep gören konut alanlarında yapılaşma yoğunlaşması üzerine, talep gören yer olmamaktan yakınma ve bu anlamda da müteahhitlerin kat karşılığı inşaat taleplerinin oluşmayışından yakınmaları yoğun iken, Keçiören Belediyesinde, Altındağ ve Yenimahalle Belediyesinde inşaat faaliyetleri esasen 1999'dan sonra güçlenebilmiştir. Yani 99-2004 arası, bu çevre belediyelerin böylesi bir taleple karşılaştığı, kendilerini iyi hissetmeye başladıkları bir dönemdir.

Çankaya'nın esas atılımının yıldızı üçüncü dönemde parlamıştır, dördüncü dönemde altın çağını yaşamıştır. Zaten bu dördüncü dönem itibarıyla da Çankaya bölgesinde basit altyapı yatırımlarında hızlı iyileşme başlamış, Anakent Belediyesi tarafından ve noktasal değişim-dönüşüm operasyonlarına girilmiş; ulaşımın hızlaştırılması, katlı kavşakların yapılması ve en önemlisi, alışveriş merkezlerinin ikame edilmesi, bu dördüncü dönemdir. Şimdi biz beşinci dönemde dans ediyoruz.

***O.Ç.- İstanbul'da da paralelde ilerliyor değil mi?***

E.K.- Kesinlikle. İstanbul'da da aynen az önce söylediğim bu değer kazanma ve bu değer gerek müteahhitler, gerek mal sahipleri tarafından edimi ile sermayeye dönüşümü konusundaki temel motivasyon, merkez fonksiyonlarına yakınlık, ulaşım olanaklarından istifade edebilme, zengin

...1994-99, uygulama için kazanmanın vurulduğu ve bunun getirilerinin belediyelere aktarıldığı dönemdir; 1999-2004, bütün bunların hemen her cephede özel proje üretimlerine dönüştürülmeye başlandığı dönemdir

**PLANLAMA  
2006/4**

...94-99  
arası,  
sosyal  
demokratların  
kaybettiği  
seçimler-  
den sonra,  
bu yönetimi ele  
alan anlayışın siyasal  
hedeflerini  
ve onay  
giden yolları, araç-  
ları güç-  
lendirdiği  
bir dönem  
başlamıştır  
artık

PLANLAMA  
2006/4

mahallelerine temas, sınırdaş olma gibi, finansal değerlendirme olanakları gayet açık ve net olan kriterler çerçevesinde oluşmuştur, motivasyonun özünde bu vardır diye düşünüyorum.

*O.Ç.- Çok net bir dönemselleştirme ve bütün tanımladınız. Son döneme geçmeden önce, bugünkü anlamda kentsel dönüşüm anlayışına geçmeden önce; dördüncü dönem, yani kökten sağın kendisini yerel yönetimlerde iyice egemen hissettiği bir dönem. Bununla birlikte kentleşme ve planlama sistemi, gerek yasal gerek kurumsal anlamdaki olanakların değerlendirilmesi anlamında nasıl bir dönemden söz ediyoruz ki, bugün belki de değişmez görünen durumu ortaya çıkardı? Bu dönem, bugünkü egemen paradigmanın, kentsel dönüşüm paradigmasının nasıl altyapısını oluşturdu?*

E.K.- Esasen bu üçüncü ve dördüncü dönemde, siyasal projeleri ve hedefleri olan kesimler, mekansal dönüşüm olanaklarının yarattığı finansal zenginliğin belirdiği, yani kırılma noktasının yaşandığı an itibarıyla, üçüncü dönemde siyasal ilişki kurma biçiminin belediyeler eliyle daha hızlı, daha etkin, daha yaygın yapılabildiğini çok net gördüler. Benim de sosyal demokrat siyaset yapıcılara ilişkin eleştirimin bir yanı da budur zaten. Onların yapamadığını, halkla olan ilişki sıcaklığını yakalayamamanın karşıt davranış biçimini, yani o sıcaklığı yakalama becerisini üçüncü dönemde radikaller gösterdiler. O yüzden kazandıkları her yerde tekrar ve tekrar kazanabiliyorlar ve kazanırlar da. Orada kentsel rantla da aynı zamanda yakından tanışma olanağını buldular; çünkü özellikle gelirleri yüksek belediyelerin olanakları o aralıkta çok iyi keşfedildi.

Dördüncü dönemde ise, yani 99-2004 dönemi ise, onların bu örgütlenmedeki gelişkinliği mekâna aktarabildikleri bir eylem ve hizmet dönemi, bir hareketlilik zamanı başlamıştı, onların açısından bakarsanız, her bakımdan iyi bir yatırım dönemi bu dönem.

*O.Ç.- Çeperde de...*

E.K.- Çeperde de, kent bütününe kapsayan her yerde. Yine özenle işaret etmek gerekir ki, makro plan kararları olmadan, makro bir bakış

açısı geliştirmeden, yaratmadan “makro işler!” yaptılar. Düşünün ki, nazım planın önemi yok, nazım plan sözcüğüne ve talebine tahammül de yok, “makro plana gerek yok, pilav daha önemli, plan neymiş” mantığı aynen burada geçerli. Malum, bir dönem ülkemiz bu bakış açısına sahip başbakanlarca yönetildi. “Bize plan değil, pilav lazım” diyenlerin en somut davranış biçimini bu süreçte açık, net izledik.

Peki, makro plan yok, ne ulaşım, ne arazi kullanımında, nasıl makro kararlar verdiler? Bakın, söyleyeyim size; Ankara özelinde bakalım: Kenti makro olarak doğrudan doğruya etkileyecek noktasal alışveriş merkezlerinin yapılması kararları bu dönemde verilmiştir. Alışveriş merkezleri yapılmamalı mıydı; hayır, gayet tabii bu tür kullanımların da yapılmak gerekliliği ortada, ama “bunların yer seçimi neye göre yapıldı” sorusunu yanıtlamayamazsınız. Yanıtlarsınız da, başka koridorlara girmeniz lazım, başka öykülere bakmanız lazım. Et-Balık Kurumunun özelleştirilmesi öyküsüne bakmanız lazım, Bilkent’in yaratılması öyküsüne bakmanız lazım, bugün Türkiye Büyük Millet Meclisi lojmanlarının yıkılıp yerine yenisinin ikame edilmesinin arka planına bakmanız lazım, Armada Alışveriş Merkezinin yapıldığı yerin öyküsüne, oradaki plan kararının nasıl değiştirildiğine ilişkin bakmanız lazım, Portakalçiçeği’ndeki değişim ve dönüşüme bakmanız lazım, bunların her biri ayrı öyküler. Dolayısıyla bir nazım plan geçmiş olmadan yapılan bu kararların bütünü de esasen “bir başka makro anlayışın” sonuçlarıdır. Beklentilerimizi karşılayacak anlamda bir makro plan yoktur, ama bambaşka bir makro kararlar dizgesi vardır ve bunlar programlı öngörülere dayanan siyasal hedeflere yönelik projeler halinde ele alınmış, çözümlenmiş, pay edilmiş, mali aktarımları gerçekleştirilmiş makro kararlardır, diyorum.

Peki, başka makro karar var mı? Var; ulaşım, çok önemli makro kararlar dizgesi vardır ve ne yazık ki bunun arkasında yine olmazsa olmaz bir makro plan kararı yoktur, ulaşım planlaması anlayışı yoktur. Katlı kavşaklar ve taşıt öncelikli, insanı yok sayan, insanı değil, taşıtları taşıttıran bir anlayış, esasında yine bir başka makro anlayıştır, bir makro -plan değildir ama hedeflenenlere uygun düşen, kestirmeci nitelikte bir tercihtir bu. Daha fazla otomobil, motor yağı, daha fazla filtre, daha fazla lastik, daha fazla otomotiv endüstrisinin

her tür ürününün tüketimini kışkırtan, tetikleyen bir anlayıştır bu.

***O.Ç.- Kent yapısını biçimlendiren temel aygutlardan biri olan toplulaşım bile üst ölçek ana plandan yoksun güzergâh kararlarıyla şekillendi.***

E.K.- Evet. Dolayısıyla burada bu büyük yatırımlar, ki bunların her biri birkaç milyon dolarlık, hatta çoğu zaman bunu aşan meblağlarla yapılabilmiş ve yapılmakta olan yatırımlardır.

Bu defa nasıl 84-89 arasına metropoliten kent yönetimi açısından bir mayalanma, başlangıç dönemi diyorsak, az önce konuştuğumuz değerlendirmenin, yani makro plandan, nazım plandan yoksun kararların yatırıma dönüştürüldüğü sürecin mayalanması da o 94-99 arası, sosyal demokratların kaybettiği seçimlerden sonra, bu yönetimi ele alan anlayışın siyasal hedeflerini ve ona giden yolları, araçları güçlendirdiği bir dönem başlamıştır artık.

***O.Ç.- Bir sonraki dönemde de aygutlarını oluşturdu ve artık uygulama aşamasına geldi sanırım.***

E.K.- Evet, geriye dönülmez noktaya getirilene gelen bir dönem... Tabii onlar, tüm bu son 3 dönem diyebileceğimiz, 15 yıllık dönem (2009'un Martına kadar gidebilirsek 15 yıl tamamlanmış olacak onların kontrolünde) içerisinde, özellikle dördüncü dönemde, yani 99-2004 arasında kendi ellerini rahatlatacak, kendi yatırımlarının önünü açabilecek yasal sıkıntı ve elverişsizlik noktalarını görme ve giderme dönemleridir. Onu gördüler ve onu görmekle birlikte yasal sayılacak araçları yaratmaya yöneldiler. Onlar açısından önemli bir fırsat, kendi yerel yönetim anlayışlarının bir sonucu olarak elde ettikleri merkezi iktidar, onlara bu yasal düzenlemelerin bütün kapılarını ardına kadar açtı. Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarındaki güç dengeleri değişti mesela, kentsel dönüşüm uygulamalarının önü açıldı, yasalar peşpeşe çıkarıldı. Hiçbir dönüşüm dinamiği içermediği halde, kentin etrafındaki bomboş alanları bir sınır onamasıyla kentsel dönüşüm alanları ilan edivermek gibi hiç kimsenin aklına gelmeyecek bir icatta bulundular ve bunun yasal altyapısını yarattılar. Yani bizdeki, mesleğe yeni başlamış herhangi bir asistan akademisyenimizi bile çağırırsak, desek ki, "kentin bomboş bir yerini kentsel

dönüşüm alanı ilan etmek istiyoruz, bunu ikinci sınıf stüdyosuna bir problem alanı olarak vermek istiyoruz." bırakalım asistanımızı, öğrencimiz bile bize karşı koyar, itiraz eder, "Hocam, bu da olmaz ki, yani kentle bir teması, bir talep dayatması, bir zorlaması, mekânsal veya coğrafi filan bir gerekliliği varsa bunu yapalım" der. Bırakın yıllanmış hocalarımızı veya meslektaşlarımızı.. Ama bunlar, bunun gerekliliğini rant yönetimi, "rant ve iktidar yönetimi" objektifinden bakarak çok iyi gördüler, o bağlamda yasal eksikliklerini algıladıkları anda, kılıf yasaları Meclisten geçirdiler. Şimdi Dönüşüm Yasası, bu çerçevede ele alınarak geçirilecek Meclisten.

***O.Ç.- Yasal çerçevesi ve arkasındaki politik dinamik bu. Ama ıslah imar planlarıyla yaşanan dönüşüm sürecindeki aktörle bu dönemdeki aktör arasındaki fark nedir?***

E.K.- Müteahhitlerin arasından seçkinlerin ön plana çıkarılarak şirketleştirildiği ve özel proje alanlarında büyük üretim yapan büyük mekân tasarımlarının noktasal yapıldığı işler döneminin önü açılmıştır artık. Mekân tasarımı deyince, bizlerde hep mesleğimize dair mistik bir anlayışı çağırıştırır, ama o olmaksızın çalışılmaktadır artık, bırakın üst ve alt ölçek ilişkilerini, asgari estetik değerler dahi yok artık, bunu göremiyoruz. Yatırımcı-düzenleyici (bu halin özel deyimlerini belki arasak buluruz, ama ben şimdi öyle bir yaklaşımla söylemiş olayım) ve uygulamayı yapan yüklenici ile onun belediyedeki eşdeğeri olan politik karar verici yan yana geldiler, el ele verdiler, bunlar anlık kararlarla kentin noktasal operasyonlarını yapar hale geldiler.

***O.Ç.- Bir önceki dönem kendi sermayesini yarattı diye bilir miyiz?***

E.K.- Kesinlikle. İlk iki dönem, kentteki toprak rantının nerelere sığrayıp, zıplayabileceğinin yakalandığı dönemdir. Üçüncü dönem, bunların ruhsatlara, izinlere, yapılaşmalara dönüştürüldüğü, dolayısıyla parayla temas dönemiydi, hem belediye açısından, hem müteahhit açısından. Parayla temas 94-99 arasında yakalandı. Halbuki bu finans gücünün, yerel mali olanakların ve bunun yönetiminden gelen gücün farkına varıldığı dönem ise, dördüncü ve halen içinde bulunduğumuz beşinci dönemdir. Yani 1999-2004,.. 2004-2009; 2009'a

doğru bu daha güçlenecek, daha canlanacak, daha çarpıcı hale gelecek. Metrosuz, ulaşım plansız, makroform planına hâlâ sırt dönülmüş vaziyette daha çarpıcı bir şekilde gelecektir. Hemen bir örnek verelim: İstanbul'daki 3 üncü Boğaz köprüsü ihale edilmesi kararı, bunun en güzel örneğidir. İstanbul koroner kalp yetmezliğini falan geçti artık, Bir vakitler ağabeylerimiz veya meslektaş olan saygın, iyi yetişmiş kişiler diyorlardı ki, "bu hastaya iyi bakın, bu hasta doğru tedavi edilmezse, kan dolaşımı rahatsızlığı yaşayacak ve hatta koroner kalp yetmezliği yaşayacak ve bu kentler kaotik suç merkezlerine dönüşecek filan.." Şimdi İstanbul kanser hastası!. Böyle iken bile kemoterapi uygulama, derin ameliyat yapma olanakları halen varken İstanbul için, kanseri coşturacak, yani kanser oluşumunu tahrik edecek 3 üncü Boğaz köprüsü kararı veriliyor.

Boğaz köprüsü meselesine bu konuştuğumuz süreç içerisindeki gelişmeler açısından bakıldığında, gayet rasyonel, gayet akılcı, gayet olması gereken bir karardır diye bakabiliriz. Ama kimin bakış açısı; plansızlığı savunanların bakış açısı. Çünkü kentteki noktasal operasyonları, arsa-arazi rantlarını azdıracak ve coşturacak en iyi araçtır Boğaz köprüsü de o yüzden.

*O.Ç.- Bugün artık yerel yönetimin, ilk dönem ANAP iktidarının hedeflediği ancak uygulama şansı bulamadığı; belki Ankara'da değil ama İstanbul gibi bir dünya kentinde uluslararası finans sermayeyle, emlak piyasasıyla doğru-dan dirsek temasına girdiği son dönemi yaşıyoruz.*

E.K.- Zaman zaman bana söz sırası geldiğinde, kişisel olarak yorum yapma fırsatı bulduğum zamanlar biraz da haddimi aşar bir söylemde bulunuyorum. Mesleki olarak haddimi aşmaktan söz ediyorum, ama ne kadar doğru, bunu zaman gösterecek. Ben uluslararası finansın ve ona entegre olmuş yerli sermayenin belki birinciler açısından bilinçli, ikinciler açısından henüz bilinçsiz olduğu savıyla İstanbul'da ikinci bir Beyrut yarattıklarını düşünüyorum. Tabii bunu anlamak için Beyrut'un geçmişte ne olduğuna bakmak lazım, bu da başka bir öyküler silsilesini içinde barındırıyor. Beyrut, şimdi biliyorsunuz, yanmış, yıkılmış, kent olmaktan çıkmış, ama esas olarak iç savaşların pençesinde perişan olmuş bir

Ortadoğu Paris'idir, dönemi itibariyle. Ortadoğu'nun bir iç savaş Paris'idir Beyrut, tüm Ortadoğu zenginliğinin Avrupalılar tarafından Ortadoğu'da yaşandığı, yaşatıldığı, Champs-Elysees'de veya Londra'nın o turistik merkezi alanlarının renkli ve çeşitli faaliyetlerinin bulunduğu bölgedeki her tür markaların Ortadoğu'da sergilendiği ve yaşandığı, yaşatıldığı bir kent mekânıdır, zenginliğin timsalidir. Ortadoğu petrollerinden elde edilen olağan üstü zenginliğin vitrinidir o vakitler Beyrut. Avrupalının da bütün bu zenginlik ve ihtişam arkasında yerel ve bölgesel; yereli sadece Beyrut'la sınırlı olmayan, bölgesel yani Arap Yarımadası, Ortadoğu coğrafyasındaki bugünkü Irak, İran, Arap Emirlikleri, Kuveyt, Yemen, Bahreyn gibi ülkelerdeki tüm sosyal, ekonomik, siyasal projelerinin etüt merkezi olarak da Beyrut kullanılmıştır. Beyrut, geçmişte bir oteller ve alışveriş merkezleri cennetidir. Beyrut, özel ulaşımın ve buradan yansıyan görkemin özgürlük alanıdır, Beyrut görkemli ve biraz da oryantal cazibeli bir kenttir döneminde. Her ne kadar sefalet ve ihtişam iç içe geçmiş olsa bile. O yüzden Beyrut'un eski fotoğraflarına bakmakta ve Beyrut'un eski öykülerine bakmakta bu anlamda yarar vardır.

Bu bizim tartışmamızın içinde çok önemli bir yer işgal etse, etmese de, ben İstanbul'u biraz böyle Beyrut'la karşılaştırma gereğini duyuyorum. İnşallah sonu Beyrut olmaz; ama zenginliğin ve yoksulluğun, mekansal ve ekonomik farklılaşmanın bu denli çarpıcı, bu denli keskin yan yana geldiği kentler ciddi risk altındadır, deprem riski kadar büyük bir risktir. Deprem riski, 50'li, 100'lü periyotlarla bilimsel sınamalara göre bölünebilir, ama böylesi riskler, 3-5 yılda ciddi kırıklar verebilecek şok dalgaları, şok darbeleri yaratabilir. Kaldı ki bugün bizim ülkemizin de içinde bulunduğu Ortadoğu denklemine riskin, kırılganlığın daha da artmış olduğu, ülke yönetimindeki ekonomik paylaşım modelinin bu riski kamçılacağı faktörleri de göz önüne alınmalıdır O yüzden, İstanbul'daki mekansal değişim ve dönüşümün pervasızca, aymazlıkla yapılmasının arka planında böyle bir riskler silsilesi olduğunu, hiçbir plancı, hiçbir akademisyen, sosyal bilimci, hiçbir kent yöneticisi, politikacı ve hiçbir iktidar tarafından; -çünkü İstanbul, iktidarla çok önemli etkileşimleri olan bir kenttir, bölgesel bir kenttir artık,- asla unutulmaması gereken bir önemi vardır diye düşünüyorum. Bu mahiyette İstanbul'daki

yanlış tercihlerin pervasızca yapıldığı, kaynakların acımasızca çarçur edildiği son 3-4 dönem içerisinde kendi kaosunu hızla inşa etmektedir. 2009'un Martında tekrar yerel seçimler yapıldığında, karşılaşılabilecek tablo belki de bu bakış açısıyla tamamlanmış ve sınanıyor olacak.

Her şey var, hiçbir şey yok.! Her şey var, içinde gidip saatlerce beş parasız gezinebildiğin, dünyanın tüm ünlü markalarının yer aldığı alışveriş merkezleri var. İçinde ol ya da olma, direksiyonunda ol ya da olma, otomobillerin üzerinde kâh santim santim, kâh 140-160 kilometre süratle, aynı yollarda kimi zaman tampon tampona gidiyorsun, kimi zaman 160 kilometre süratlerle gidebildiğin asfalt yollar var, duble(!) yollar var, Bizim halkımızın terminolojisinde "otoban gibi yollar", "otoyol" da demezler, "otoban gibi yollar" falan. Buradaki "gibi" sözcüğü birçok özlemi ifade ediyor sanki ama; "Otoban gibi yollar var, yine de arkadaşlar, tampon tampona gidiyoruz, ilerleyemiyoruz, eve gitmemiz 2-3 saat alıyor nedense!?"

Her şey var, hiçbir şey yok. Bütün lüks olanaklar var, dev yüksek konutlar, siteler var. Avrupa'da fakirliğin, sosyal düşkünlüğün yerleşim alanları olan blok konutlar, site daireleri bizde tanesi 500-600 bin dolara satılan dairelerle dolu. Var, ama hiçbir şey yok. Ne yok? Kalite yok, zamanında erişmek yok, temiz hava yok, yağmur yağdığı zaman arabanın içinde boğulma hadiseleri var. Bırakın su baskınına uğrayan evlerin giriş ve bodrum katlarında boğulmayı, katlı kavşaklarda yüzen otomobillerden söz edebiliyoruz.

Dolayısıyla "her şey var, ama hiçbir şey yok" ironisinin arkasındaki temel yokluk, bir makro planlama anlayışı ülkesel ölçekte yok, -ki bu yokluğun içinde tarım var, turizm var, kıyıların yönetimi var, maden alanlarının yönetimi var, balıkçılık, kentlerin kademelenmesi bulunuyor,- aynı zamanda kentlerin ve kentlerin alt parçaları olan ilçe belediyelerinin yapmadığı, özenle yapmaktan kaçındığı planlama da yok. İsteyip de başaramadığı demiyorum, buna ilişkin başarıma çabaları sosyal demokratların döneminde kısmen olmakla birlikte, az önce söylediğim beceriksizlikler nedeniyle süreç kaybedilmiş olduğu için o da bir başarısızlığın halkası durumuna dönüşmüştür. Dolayısıyla bu plansızlık tercihi, kesin bir tercihtir; çünkü plansızlık, aslında başka bir

planın ta kendisidir. Plansızlık, makro kararların toplumsal fayda ekseninde verilmeyişi, aslında bugünkü hayatın kılavuz planıdır, bu tarz bir yaşamın nazım planı budur. Karşı karşıya olduğumuz süreç, bir zenginleşme, yatırım yapma, gelişme projesi olarak defalarca ve defalarca toplumun beynine kazınan, görüntüye yerleştirilen, reklam panolarına falan resmedilerek, fakir mahallelerine geçiş zonlarında "satın, neyiniz varsa elden çıkarın, borçlanın, kredi tüketin ama siz de buralardan yer edinin; çıkın buradan, sizi de falanca bloklara, filanca sitelere yerleştirelim..." Malum, tüketim modelinin ve onun siyasal yapılanmasının yansımasının sonuçları, onlara her gün tıpkı öksürük şurubu gibi veya antibiyotik gibi birer kaşık, birer doz her gün yutturuluyor, her gün veriliyor. Bu teskin edici, yatıştırıcı veya hastalığı kısmen erteleyici ilaçlardan yutanlar, hevesle bekliyorlar veya kendilerine sıranın gelmesini bekliyorlar. Yutmayanlar veya yutmak için sıra bekleyenler sabırsızlanıyorlar, çışları gelmiş gibi sabırsızlanarak bekliyorlar, "ah sıra bize de gelse." Bu iştah kabartan sabırsızlığı da görenler, daha geride bekleyenlerle birlikte yağmayı sokaklara taşıyorlar ve bu giderek daha kötüye gidiyor ne yazık ki, o yüzden Beyrut benzetmesini yapıyorum. 2009'a doğru, şimdi sokakta münferit olaylarmış gibi gözüken, çanta kapma, bıçaklayıp cüzdan alma, cep telefonu falan gasbetme, okullarda, yollarda, alışveriş merkezleri çıkışında kapkaç yapma vb, bu daha organize hale gelecek gibi duruyor. Çünkü güvenlik, her insanın başına polis dikmek, her sokağı polisle korumak, bu mümkün değil. Bu bir güvenlik sorunu olmaktan öte, bir ekonomik çözüm projesi olarak alttakilerin projesi olarak ortaya çıkacak. O yüzden de özellikle İstanbul, özellikle Ankara, özellikle İzmir, Adana gibi, Antalya gibi kentler için bu Beyrut şemasını, yaklaşımını, Beyrutlaşma şemasını bazı unsurlarıyla -onun arka planındaki siyasal benzeşimiyle değil, o başka bir yorum- hepimizin dikkat etmesi gereken bir husus olduğunu ifade etmeye çalışıyorum. Plan meselesi, pilav meselesiyle karıştırıldığı vakit, ikisinden de oluyorsun. Birini reddediyorsun, bir süre sonra o bir tabak pilavı bile bulamaz hale geliyorsun.

*O.Ç.- Tanımladığınız çerçevede içerisinde plancı hep daha üst bir politik kurgunun aktörü, uygulayıcısı konumunda. Bugün baktığımız durumda ise, muhalifi,*

Bu plansızlık tercihi, kesin bir tercihtir; çünkü plansızlık, aslında başka bir planın ta kendisidir. Plansızlık, makro kararların toplumsal fayda ekseninde verilmeyişi, aslında bugünkü hayatın kılavuz planıdır, bu tarz bir yaşamın nazım planı budur.

PLANLAMA  
2006/4

Üniversite-  
lerin içine  
kapanmayı  
tercih  
ettiği... bu  
son çeyrek  
yüzyılı, ben  
üniversite-  
ler açısın-  
dan çok  
büyük bir  
eksiklik ve  
hatta top-  
luma sırtını  
dönmüşlük,  
toplumsal  
kazanımlar  
aleyhine  
kaybedilen  
yıllar olarak  
niteliyorum

*hep “ama” diyeni... Peki, salt söylemsel değil, aynı zamanda eylemsel açıdan da nasıl bir refleks geliştirmeliyiz? Hem mimarlar, hem plancılar, mekan üretim sürecinde yer alan profesyonel aktörler açısından.*

E.K.- Bence bu konuşmayı, bu röportajı taçlandıran soru bu, kendimi de tam bu noktada yeniden tanımlamaya çalıştığım da bir gerçek, ama yeni değil, yeniden tanımlamam yeni değil, epeydir bunu yapıyorum, o yüzden de bu çatının altındayım. Belki burada kendime referansla bir akademisyen tarifi de yapmak gerekiyor. Bir kere akademik ortam, aşağı yukarı 25 yılı aşkın süredir bir akvaryumda yaşamayı tercih etti. Açık denizdeydi de alınıp akvaryuma mı konuldu, yoksa kendisi mi “beni akvaryuma alın veya bu akvaryumdan memnunuz” deme yolunu tercih etti, onu sorgulamak lazım. Ancak günümüzdeki akademik ortam, neredeyse çeyrek yüzyıla varacak bir süreçtir ki açık denizlerde, okyanuslarda neler olduğunu göz ardı eden bir anlayışla ömrünü sürdürmeyi seçti. Bu anlamda, üniversitelerin içine kapanmayı tercih ettiği, içine kapanmayı bir çeşit rahatsız olmama-edilmeme yöntemi olarak benimsediği bu son çeyrek yüzyılı, ben üniversiteler açısından çok büyük bir eksiklik ve hatta topluma sırtını dönmüşlük, toplumsal kazanımlar aleyhine kaybedilen yıllar olarak niteliyorum. Daha elitçi, daha elitist bir tutumun içe bakışı gibi değerlendiriyorum. Bu anlamda, kurulan, özellikle son 10 yıl içerisinde kurulan özel üniversitelerin bu elitizm tanımına kuşkusuz, en azından kendi üniversiteme göre çok daha yakın olduğunu, çok daha içinde olduklarını vurgulamak benim açımdan ayrıca gereklidir. Ama maalesef bizim üniversitemizin hiç beklenmedik bir şekilde tam elitist bir davranış sergilemese, göstermese dahi, onu çağırıştırabilecek bir ilgisizlik, onun sendromlarından olan bir alakasızlık ve bağlantısızlık içinde olduğunu söyleyebilirim. En azından içinde yaşadığımız kentlerin açmazları, sorunsalları, plansızlıktan doğan uçurumları konusunda böyle bir ilgisizlik, alakasızlık içinde olduklarını söyleyebilirim. Teknolojinin üretimi ve bu üretimin üretici-yüklenici kesimlerle paylaşımı çerçevesinde üniversite yapması gerekeni geçmişine oranla daha yakın, daha ilgili, daha alakalı yapıyor. Ama bütün bunların içerisinde üretildiği, yenilediği kentleri, ülkeyi aynı duyarlılıkla, aynı kavrayışla kucaklamadığını

görmek benim için üzücü. Bana göre, “akvaryum” tanımına beni getiren şey esasında bu durumdur. Akvaryum ve açık deniz balığı olmak metaforunu bu bağlamda değerlendirebilirsiniz.

Bu kadar sorunlu bir hayata öğrenci hazırlayan, 4 yıllık, 5 yıllık gibi kısa sürelerde; bakın, ben mezun olalı 22 yıl bitmiş. Demek ki bu arada kaç kere mezun kabileleri çıkmış üniversitemizden; 5 inci dönem şehircileri mezun oluyor, mimarları mezun oluyor, meslek adamları mezun oluyor. Açıklamaya çalıştığım üzere, her mezuniyet dönemi, aslında bir başka sosyal-politik yaşam ve uygulama dönemi ile paralel ilerliyor. Dolayısıyla bizim mezunlarımızı, akademik ortamda hangi tür donatılarla, hangi tür bakış açılarıyla, hangi tür olumlu-olumsuz reflekslerle, kabullerle yetiştirdiğimiz veya hocalarımızın nasıl yetiştirdiği çok önemlidir. Mesela sizin giriş tarihiniz 1996 yılı ve çok önemli!.. Bizim şu sıralamamızda siz, üçüncü dönemde, uygulamanın kamçılandığı dönemin tam ortasında, 94-99 döneminin tam ortasında mezun olmuşunuz.

Bütün bu dönemlerde kuşkusuz yerel yönetimlerle üniversiteler arasındaki köprüler kurulabilir, varsa daha kuvvetli hale getirilebilir. Herhangi bir küskünlüğe ve yılgınlığa meydan verilmeden, ortak çalışma programlarının ikame edilmesi, oluşturulması, kurgulanması için akademik ortamlar ısrarcı, talepkâr olabilirlerdi. Ben hâlâ şuna inanıyorum: Üniversiteler, toplumun meşale tutan elleridir, karanlığa ışık tutan elleridir. Bunu yapmıyorsak, salt üniversite diplomalı insan yetiştirmek üzere, neredeyse bürokratik sayılabilecek bir görevli olmanın ötesine geçemeyiz. Işık tutabilmeli; buradan çıkan kızlar, erkekler, toplumuna Prometheus gibi ateşi çalıp götürebilmeliler. Prometheus, biliyorsunuz, mitolojinin Tanrılar Dağından, Olimpos’tan ateşi çalan ve sıradan insanlara armağan eden yürekli kahramanıdır. Her birinin bir Prometheus olmasına çalışmak, buradaki Zeus’ların, Athena’ların ödevleri. Bu rolümüzü hatırlamakta yarar var. Kaldı ki ben, çok da akademisyen ağzıyla konuşamam, konuşacak biri de değilim. Benim akademisyenliğim, üniversitemin beni büyük bir kadirşinaslıkla kabul etmesi ve yarı zamanlı olarak derslere katılımımı sağlamak üzere önümü açmasıyla sınırlıdır ve tanımlıdır. Bu benim için bir şanstır, üniversite için ise belki şöyle bir şans sayılabilir: Benim kişisel kimliğimden dolayı değil, benim

yaşadığım bu 20 yılı aşkın pratiğin doğru aksettirilmesi, yanlışlarının da tekrarlanmamasını içeren bir yansımayı sağlaması olabilir. Yoksa diğer akademisyenlerin ne performanslarıyla, ne birikimleriyle benim ölçülmem doğru olmaz, kendimi de öyle ölçmenin doğru olmayacağını düşünüyorum.

Ancak bu örnekten yararlanarak şunu diyebiliriz: Üniversiteler, özellikle bizim kendi üniversitemiz, bu anlamdaki eksiklikleri giderecek bir bakış açısı geliştirmek, yerel problemlerle, kentlerin sorunlarıyla yakın çözüm arayışlarına girmek, uyulmayacağını bilse dahi, anlaşılmayacağını bilse dahi, bilinçli olarak reddedileceğini bilse dahi, belediyelere öneriler götürmek zorundadır, oralara raporlar, projeler sunmak, açıklamalar yapmak zorundadırlar. İstanbul'daki 3 üncü Boğaz köprüsü ve benzeri arayışların gelecek 10 yıllarda nelere yol açabileceği, ne tür tehlikelerle karşı karşıya kalılabileceğini doğru tarif eden açıklamalar yapmak zorundadırlar. Üniversite senatoları, üniversite rektörleri, üniversite dekanları, akademik etkinliği ve yetkinliği olan kurullar, kişiler bununla mükelleftir Türkiye'de. Çok önemli bir sorumluluktur bu.

Kentler için birebir proje üretsin gibi bir beklentim yok, bunun yanlış olacağı kanaatini zaten gerçekten taşıyorum. Bir doğru bakış açısını koymak, bir perspektif koymak, daha önce denenimleri doğru tarif eden, analiz eden, bu deneylerden çıkan sonuçları çarpıcı bir şekilde koyan, "onu değil, bunu tercih edersen, gelecek 10 yılların, 50 yılların şöyle olacaktır" diyen ve bunu toplumsal gerçeklikle de buluşturan, yani ne bileyim, İngiliz yeni kentlerinden dem vurmak yerine, Türkiye gerçeklerindeki yeni kentlerin ve ulaşım tercihlerinin, alışveriş merkezleri dağılımının, ticaretin, ulaşımın, konutun, ülke gerçekleriyle harmanlanarak olgun bir bakış açısı sunulması gereğine işaret ediyorum. Bunun da hem yerel düzeyde, hem genel düzeyde yapılması gerektiğini düşünüyorum.

*O.Ç.- Son olarak rahmetli Raci Bademli'yi anarsak; "planlama salt bilim değildir, politik bir müdahale sürecidir ve buna yönelik tavır oluşturma sanatıdır" derdi. Dolayısıyla üniversitenin*

*diğer sektörlerindeki bilimsel olma kaygısıyla siyaset dışı duruşu, herhalde kent planlama, şehircilik ve mimarlık alanında asla kabul edilmemesi gereken bir akademik yaklaşımdır.*

E.K.- Kesinlikle. Bugün içerisinde bulunduğumuz, bizim açımızdan oldukça kıvamlı su, artık ne bir akvaryum suyudur, ne bir açık deniz suyudur, bir bataklık suyudur. Balçık kıvamındaki ortamda yüzmek, ne bir akvaryum balığına, ne de bir açık deniz balığına yaşamak için yeterli oksijeni sağlamaz. Giderek de bu balçık kıvamı yoğunlaşacak, kirli kıvamlılık artacaktır. O yüzden, mimarların, şehir ve bölge plancılarının, ziraat mühendislerinin, inşaat mühendislerinin, her tür mühendisin, peyzajcılarının, çevre mühendislerinin, tüm yetişmiş teknik elemanların, aydınların ülke sorunlarını doğru tarif eden, doğru algılayan bakış açılarını "aman bu da politik olur mu" veya "politik söylemlere girmeme" filan kaygısına kendilerini kaptırmadan mesleki bilgilerini güçlerini, deneyimlerini kılavuz olarak halka sunmaları, her araçtan yararlanarak halka sunmaları gereken bir dönemdeyiz. Bu ülkenin ziraatçılara, balıkçılara, mühendislere, plancılara, mimarlara, doktorlara ve daha nice emek verilmiş bu meslek adamlarına en fazla ihtiyaç duyduğu dönem yaşanmaktadır. Bunların ulusal birlik, ulusal bütünlük, ulusal bir kavrayış, kaba bir taklit yörüngesinden tamamen sıyrılmış olarak, belli yörüngelerde tur atmanın sıkılmışlığından tamamen uzak, dinamik, çağdaş, bu ülkenin gerçek kaynaklarını, insan potansiyelini harekete geçirebilecek, her tür kaynağını ortalama (optimum) değil, en fazla (maksimum) düzeyde harekete geçirebilecek, bunu yaparken de geleceğini kirlletmeden verebileceği enerjisini bütünüyle ortaya koyması gerekir. Bu anlamda akademik ortama ve akademisyenlere çok fazla görev düşüyor. Ben bunun bilincinde bulunduğumu düşünüyorum, ama bunun hayata nasıl yansıyacağını nasıl ve ne zaman göreceğimizi henüz kestiremiyorum diyebilirim.

Söylenecek çok şey var, ama şimdilik bu kadar. Düşüncelerimi açıklama olanağı sağladığınız için çok teşekkür ederim.

*O.Ç.- Biz teşekkür ediyoruz.*



**Tarihi kent merkezinden bir görünüm,  
Yasemin Akis, Stockholm, 2007**